

Museale molenvondst

Een bordje, doorsnede ongeveer 20 centimeter met daarop de afbeelding van een houtzaagmolen. Schilder, de verder niet te traceren A. Boerma. Dit bordje maakt onderdeel uit van de permanente expositie in het Veenkoloniaal Museum te Veendam. Het is te vinden in de zaal over de wording van de Groninger Veenkoloniën. Houtzagerijen speelden daarbij een prominente rol.

Je zou het anno 2011 in het molenarme gebied niet verwachten, maar zo'n 150 jaar geleden stonden er langs de veenkoloniale kanalen tientallen molens. Niet alleen graan- en pelmolens, nee vooral industriemolens zoals olieslagerijen en zaagmolens. Van al deze molenpracht is bijna niets meer over en de oorzaak ligt in het vooruitstrevende karakter van de Veenkoloniale ondernemers in de 19de eeuw. Iets dat je de Veenkoloniën niet zou toedichten, maar vergis je niet; ooit was

dit het gebied van durf en dynamiek. Waar in de rest van het land vooral Jan Salie heerste, trof men in de Groninger Veenkoloniën alom bedrijvigheid. Dorpen langs de kanalen groeiden jaar op jaar. De linten werden steeds langer. Landbouw floreerde en schippers en schepen voeren in file door de kanalen. Langs het kanaal waren tientallen kleine werfjes te vinden die schepen repareerden en bouwden. Er was veel vraag naar hout en geen wonder dat de zagerijen floreerden.

Toen de stoommachines kwamen werden alle bedrijven in snel tempo gemoderniseerd en rond 1900 waren de meeste zagerijen omgevormd tot stoom- en elektrische zagerijen.

Ook de molen op het bordje ontkwam niet aan de moderniseringsslag. Het gaat om de in 1838 gebouwde zaagmolen 'Welgelegen' van de firma K. & J. Wilkens te Veendam. De houthandel van Wilkens bestond al eerder. In 1813 vormde Frans Wilkens samen met zijn zonen een maatschap die in 1815 werd omgezet in de firma Frans Wilkens en Zn. De firma bezat de helft van de aandelen van een houtzaagmolen aan het Beneden Dwarsdiep te Veendam. Scheepsladingen hout werden aangevoerd uit Duitsland, Noorwegen en de Oostzeelanden en hier verwerkt. Van de aanvoer van het hout zijn in het familiearchief diverse beschrijvingen bewaard gebleven. De kapiteins kregen de nodige aanwijzingen voor het aankopen van hout. Het mocht niet spintig zijn, geen 'waankanten' hebben of slechte plekken en mocht niet te dun zijn aan de top. De wissel ter betaling werd uitgevoerd in Vlaamse ponden! Op 1 januari 1823 werd het bedrijf in een vennootschap onder firma omgezet.

In 1838 besloten de zoons Klaas en Jan om zelfstandig verder te gaan en een nieuwe molen te bouwen. De molen werd aan het Oosterdiep te Veendam opgericht. Van het richten van de molen is een leuk verslag bewaard gebleven. Op zondag 2 december vroegen beide broers in de kerk verschillende kapiteins om te helpen bij het richten van de molen. De volgende dag kwamen er veertien. Samen met de molenmakers-knechten werkten ze door tot ver in de avond. Daarna werd nog een glas wijn gedronken en passeerden verschillende namen voor de nieuwe molen de revue. De Twee Gebroeders, Neptunus, De Draaikolk, maar

Albert Hazewinkel opperde Welgelegen. Men kwam er die avond echter niet uit.

De volgende dag werd verder gewerkt tot tegen de middag de as naar boven werd getakeld. Toen kwam Jan Wilkens op Albert Hazewinkel af met een plank waarop de naam 'Welgelegen' stond. Jan Wilkens zei dat de beide broers deze naam hadden gekozen en kapitein Albert Hazewinkel de naamplank nu ook mocht bevestigen. Zo gezegd, zo gedaan. Albert spijkerde de plank 'boven het onderste vierkant' aan de molen. 'Er werd gegeten en gedronken, toasten ingesteld en alles liep ten einde zonder dat er ongelukken bij het oprichten zijn gebeurd.'

In 1847 werden de aandelen in de molen aan het Dwarsdiep verkocht. In 1873 werd besloten om de molen aan het Oosterdiep onder stoom te brengen en een nieuw groot zaagraam te plaatsen, maar ook het oude wind aangedreven zaagraam bleef in werking. In 1892 kreeg de firma Begemans uit Helmond de opdracht om beide zaagramen te vervangen, een nieuwe stoommachine te plaatsen en een nieuwe schoorsteen te bouwen. De windmolen werd op afbraak verkocht en ging uiteindelijk naar Friesland waar hij als poldermolen bij Kollum als de poldermolen van Tochmalân zijn verdere leven tot op de dag van vandaag zou slijten.

In Veendam is van de zagerij niets meer te vinden. Het terrein is echter leeg. De restanten van droogschuren en gebouwen gingen eind jaren negentig van de vorige eeuw tegen de vlakte. Hier heerst nu rust en een weilandje. De bedrijvigheid is voorgoed voorbij.

Bronnen: K. & J. Wilkens Veendam, 1823 - 1948. en J. Wilkens Wildervank. Foto's Veenkoloniaal Museum Veendam